

POLOZAJ VIŠOČANOV V LOŠKEM GOSPOSTVU

V posameznih izdajah Tavčarjeve Višoške kronike je bilo v komentarjih marsikaj napisanega o preteklosti Visokega. Medtem ko srečamo v nekaterih izdajah komentarje, ki niso povsem v skladu z zgodovinskimi viri, so tolmačenja v redakciji Marje Boršnikove močno dognana.¹ V tem članku bi želel nekatera vprašanja le še jasneje razčistiti.

Najstarejše podatke o Visokem je mogoče črpati iz urbarjev, ki potekajo od 1291 dalje in so v zelo izdatni meri ohranjeni za dobo od 1500 dalje. Najstarejša urbarja, iz 1291 in 1518, vsebujeta le summarne podatke. Že takrat so bili na Visokem trije grunti, katerih število se odslej skozi stoletja ni več spreminjalo. Kmetje na teh gruntih niso bili nikaki svobodnjaki, marveč so delili usodo drugih podložnikov v mejah loškega gospostva. Bili so vključeni v brojsko župo že 1291 in so v tem sklopu ostali skozi vso freisinsko dobo. Glede obveznosti se ni njihov položaj ločil od tistega, ki je bremenil njihove kmečke sovrstnike v njihovem sosedstvu. Bili so dolžni leto za letom poravnati zemljiškemu gospodu dajatve v naravi in denarju, enako so morali sodelovati pri tlačkih obveznostih.²

Oprti na urbarialne podatke moramo seveda odkloniti Tavčarjeve predstave o preteklosti Visokega, kjer naj bi obstajal grad že v 12. in 15. stoletju, ki da je prišel v roke freisinskih škofov. Le-ti naj bi refektoriju kot prvotni stavbi pozneje dozidali še ostali grad. Od freisinskih škofov naj bi grad prevzeli Kalani.³

Urbarialni podatki iz 1501 pričajo, da so živeli na višoških gruntih tedaj podložniki Gregor Storman, Stormanov sin Gašper in Apolonijin sin Jurij.⁴ Upoštevajoč te podatke, bi mogli sklepati, da sta bila že tedaj dva višoška grunta v posesti širše Stormanove rodbine. Medtem ko dobimo 1560 na enem gruntu ime Tomaž Legat, Marjetin sin, je omenjen na drugem gruntu Gregor, sin Andreja Stormana, na tretjem pa Andrej Storman.⁵

Tudi ti podatki bi torej govorili za to, da sta bila dva višoška grunta v posesti širše Stormanove rodbine. Podatek iz 1579 nakazuje še večje kopičenje,⁶ saj daje slutiti, da je imela rodbina Storman tedaj v posesti vse tri grunte. Pri enem je omenjen kot posestnik Gregorjev sin Andrej, na drugem je naseljena Jera, žena Gregorja Stormana, na tretjem srečamo Andreja, sina Gregorja Stormana. Povsem jasna slika se pa kaže od 1604 dalje. Medtem ko je spodnja kmetija pripadala rodbini Teleban (1604 do vsaj 1688), oziroma Tuškovim (1709), sta odslej zgornja dva grunta tvorila celoto. Leta 1604 se omenja tod podložnik Gašper Smole (Smalle), 1625 Janž Stibell, 1642 pa Lovre Stibell. Med leti 1647 in 1651 sta nad to celoto zagospodarila prva Kalana, Matija in Jurij, kot je razvidno iz pripisov v urbarju.⁷ Po listini iz 1651 je možno sklepati, da je bil tedaj gospodar na zgornjih višoških gruntih Filip Kalan, ki ga je treba istovetiti s Tavčarjevim Polikarpom.⁸ Za Filipom je prevzel posest mlajši sin Jurij-Martin. Problem, zakaj ni očetu Polikarpu-Filipu sledil starejši sin Izidor-Jurij, ni zgodovinsko nepojasnjeno.⁹ kajti v tistem času so na loških tleh kmetije redoma prevzemali najmlajši sinovi. Kalanov rod je od srede 17. stoletja dalje zagospodaril na Visokem skozi vso freisinsko dobo.¹⁰

Od kod so prišli Kalani? Ime Kalan je v loških urbarjih kaj pogosto. Saj srečamo celo Filipa Kalana razen na Visokem še 1656 in 1656 kot kajžarja v selški župi, 1657 pa kot gruntarja v Dolenji vasi.¹¹ Vse pa kaže, da ti Filipi Kalani niso istovetni z višoškim. Sicer dobimo v tem času Kalane širom po loškem gospostvu, tako po Poljanski in Selški dolini kot po Sorškem polju. Gotovo se pa ne bomo mnogo motili, če sodimo, da poteka rod višoškega Filipa Kalana iz neposredne okolice Visokega. Tako v sosednjem Smoldnem kot na sosednjem Logu so bili Kalani trdno zasidrani. Na eni in isti kmetiji v Smoldnem so omenjeni 1501 Andrej Kalan, 1560 Tomaž K., 1604 Gašper, sin Tomaža K., 1625 Jurij

Visoko po risbi Borisa Kobeta v natisu Tavčarjeve Visoške kronike iz leta 1955.

K., 1656 Janž K., 1679 Andrej K. Podobno si slede na kmetiji na Logu: 1501 Martin Kalan, 1560, 1579 Jurij K., 1604 Jurijev sin Jakob K., 1625 Andrej K., 1679 Lenart K. S temi podatki pridobi na pomenu domneva, da poteka rod visoških Kalanov iz sosednjega Loga.¹²

Rod Kalanov, loških podložnikov, se je torej držal na Visokem skozi stoletja. Čeprav gre pri tem rodu za gruntarski živelj, kakršen je obdeloval zemljo po širnem loškem gospodstvu in so bili Visočani po pravnem položaju nedvomno v isti vrsti kot vsi drugi loški podložniki širom po Poljanski in Selški dolini, so se vendar dvignili nad mnoge sovrstnike glede na premoženjski položaj. Osnovo so črpali že iz same zemlje. Skozi stoletja sta bila združena v enih rokah dva grunta, ki po obsegu nista spadala v vrste slabotnih kmetij. Saj je pripadalo vsakemu teh gruntov od naselitve dalje nekako po 16 oralov polja, spričo česar izstopata med poljanskimi grunti, katerih obseg se je sukal največ med 10 in 17

orali.¹³ Toda Visočani niso živeli samo od zemlje. Vpisi v visoških trgovskih knjigah dokazujejo, da so se v zadnjih desetletjih 17. stoletja močno ukvarjali s trgovino proti Italiji.¹⁴ Njihova podjetnost spominja na rod Oblakov, ki so prav tako potekali iz gruntarskih poljanskih vrst in so prav v tem času napredovali v taki meri, da jim je uspelo pridobiti si plemstvo.¹⁵ V razliko z Oblaki so Kalani ostali zvesti zemlji. Ostali so na Visokem, ki so ga sistematično opremljali tako, da je kazal vse bolj za kmetstvo okolico nenavadno lice ter tako dajal mnogo povoda za razmah pisateljeve fantazije.

Opombe: 1. Ivan Tavčar, Zbrano delo, Šesta knjiga, 1956. — 2. P. Blaznik, Urbarji freišinske škofije, SAZU 1965, str. 100–110, 141–144, 190–195, 509–511, 551. — 3. M. Boršnik, o. d., str. 585–586. — 4. P. Blaznik, Urbarji, o. d., str. 510. — 5. Fr. Kos, Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, 1894, str. 25. — 6. Kjer ni omejeno drugače, gre za urbarje, ki jih hrani Arhiv Slovenije v Ljubljani pod oznako Gr. A II. — 7. M. Boršnik, o. d., str. 387, po M. Kosu. —

8. M. Boršnik, o. d., str. 589. — 9. M. Boršnik, o. d., str. 589. — 10. M. Boršnik, o. d., rodovnik, str. 592 do 595. — 11. Ustrežni urbarji. — 12. Ivan Tavčar, Visoška kronika, Ljubljana 1948, Klasje 16—17. Priedila Marija Jamar, str. 215. — 13. P. Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline, GMS 19, 1958, str. 27. — 14. M. Boršnik, o. d., str. 594. — 15. P. Blaznik, Kolonizacija in knjiško podložništvo na Sorskem polju, SAZU I, Razprave 2, 1955, str. 180.

Dr. Paole Blaznik

SKOFJELOŠKA MESEČNA IMENA 1466

Avstrijska narodna biblioteka (Österreichische Nationalbibliothek) na Dunaju hrani v skupini srednjeveških rokopisov »Codices recentiores« pod signaturo »Cod. 2821. olim Rec. 450« delo, ki je posebej pomembno tudi za slovensko kulturno zgodovino. To je tako imenovani »Škofje-loški rokopis« z najstarejšim zapisom slovenskih imen za mesece. (Prim. spredaj razpravo J. Stabeja in fotokopijo na str. 79. Lit.: Fr. Miklošič, Die slavischen Monatsnamen. Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe. 17. Bd., Wien 1868; P. Radics, Slovenščina v pismu. Letopis Matice slovenske 1870, str. 13—14.)

Omenjeni srednjeveški kodeks vsebuje spis Bertholda von Freiburg »Summa confessorum«, zapisan v 15. stoletju s kurzivno gotico in v bavarsko-avstrijskem narečju nemškega jezika. Rokopis je prvotno obsegal 15 seksternjev in 1 oktarnij ter je bil v 19. stoletju prevezan v platnice iz lepenke, listi pa so bili v 20. stoletju na novo oštevilčeni; obsega 172 listov v velikosti 290 × 210 mm. Besedilo je visoko 210 do 225 mm, široko 140 do 146 mm in je zapisano v dveh kolonah po 52 do 49 vrstic; pisano je s črnilom, posamezni naslovi in rubrikacije so rdeče; na listu 11 sta narisana dva grba v črno-beli in rdeče-beli barvi, od katerih se drugi ponovi v inicialki na listu 57; ima še 15 večbarvnih in z zlatom okrašenih inicialk in obrobnih vinjet. Rokopis je prišel v knjižnico okoli leta 1790 v času reform cesarja Jožefa II. (Prim. R. Stanka, Die Summe des Berthold von Freiburg, Theologische Studien der österreichischen Leo-Gesellschaft, Heft 36, Wien 1957.)

Za slovensko kulturno zgodovino je važna hrbtna stran lista 157. Na njem je v nemškem jeziku zapisan horoskop o človekovi prihodnosti glede na mesec njegovega rojstva, pri čemer je ob vsakem latinskem mesečnem imenu zapisano tudi njegovo slovensko poimenovanje. Zapis se v vernem prepisu glasi:

Januarius Prosynicz

Das ist das erst maneyd
Gener gehayssen das chind
das yn dem moneyd gepa
ren wirtt das stilt geren
vnd pegertt zw allen zeÿ
ten gross frewd zw habn

Ffebruarius

Das ist der hornüg oder
Setstzann vts

Martius Susecz

Das wirtt snell vnd reich vnd
In allen dingen pehent

Aprilis Maly traven

Das wirtt mueleich vnd wun
derleich, vnd scharffes mutes
vnd schalkhafft

Mayus meliky traven

Der erst May das wirtt ge-
waltig vnd chvmbt zw grossen
Eren

Jonius Boboucmett

Der ander Maÿ. das wirtt
fradiges muets, vnd acht nicht
was er tuett

Julius Maly Serpan

Der erst Augst, das wirt aus
der massen geytig vnd pos

Augustus Veliky Serpan

Der ander Augst das wirtt
chewsch vnd willig vnd frucht
parig

Septemb̄r Poberuch

Der erst herbst, dass wirtt
an allen dingen pehend vnd
massig In allen dingn̄

October listognoy

Der ander herbst, das wirtt
poser natur Es gewinnt ain
posÿ züng vnd gillt gutt mit
vbell